

Kansansivistyksen perinteet¹⁾

Mannil, Ragnar 1984. Kansansivistyksen perinteet. Aikuiskasvatus 4, 4, 200—203. — Artikkelin on katsaus valtiovallan toimista perustettujen lautakuntien toimintaan, joiden tarkoituksena on ollut sivistystyön edistäminen. Samalla on käsitelty kansansivistyksen yleisiä kehittymistä ja muita valtiovallan toimia tällä alueella. Artikkelin on koottu myös merkittävien sivistystyöntekijöiden näkemyksiä kansansivistystyön keskeisistä ominaispiirteistä.

Valtion kansansivistyslautakunta, joka virallisesti perustettiin opetusministeriön päätöksellä elokuun 3 p:nä 1946 päättää tänään toiminnan, jota on suoritettu kohta 40 vuotta tällä nimellä. Lautakuntamme ei kuitenkaan lähtenyt liikkeelle uranuurtajana tällä työsaralla. Ennen meitä toimi vuodesta 1919 lähtien (toisten lähteiden mukaan vuodesta 1921) Valtion *luentolautakunta* kokonaisen neljänneksivuosisadan. Vaikka kansansivistyslautakunta muodollisesti nyt valtioneuvoston päätöksellä lakkautetaan, saa lautakunta seuraajan. Ensi vuoden alusta ottaa *aikuiskoulutusneuvosto* vastuun samoista tehtävistä, vastuun samasta toimintakentästä, nyt kuitenkin huomattavasti laajennettuna. Valtion kansansivistyslautakunnan tehtävien hoito siirtyy uudelle elimelle. Nimi muuttuu, mutta työ jatkuu.

Suomessa on harjoitettu kansansivistystyötä viime vuosisadan keskivaiheilta lähtien. Sen synty liittyy läheisesti kansallisuustunteen herättämiseen ja suomalaisen kansallisuusliikkeen

kehitykseen. Suomalaisen kansallisuusliikkeen rinnalle syntyi myös ruotsinkielisten pyrkimys oman kielen ja oman kulttuurin vaalimiseen ja kehittämiseen. Kielitaistelu kuuluu tänään — siitä olen vakuuttunut — historiaan. Tiedämme että se monesti sai aikaan katkeruutta kansalaisten keskuudessa. Unohdamme kuitenkin usein, että kansallisuustaistelu sai aikaan kilpailua, jota voimme pitää myönteisenä ja piristävänä tekijänä ja voimanlähteenä maamme kulttuurin ja sivistystyön kehityksessä. Ylioppilaiden kansansivistystyön päämääränä oli ”valoa kansalle”. Tämä tunnussana loi kansanopistopyrkimyksille, työväenopistoille, lukuyhdistyksille, kotikoulu- ja kansalaisopintoliikkeille aatteellisen pohjan, josta tämän päivän vapaa sivistystyö on saanut alkunsa. Emme voi ymmärtää valtion tukeman kansansivistystyön vaiheita tutustumatta siihen pitkäaikaiseen ja monitahoiseen työhön, jota järjetöt olivat ennen vuotta 1921 suorittaneet herättääkseen nuorisossa ja aikuisessa väestössä opiskeluhulun, sanoo Uno Peltoniemi opintokerhotyön historiikissaan vuodelta 1963.

1) Artikkelin perustuu kirjoittajan puheeseen Valtion kansansivistyslautakunnan juhlahokouksessa 19.11.1984

Valtion kansansivistyslautakunnan työ ja kiinnostus on epäilemättä keskittynyt kahteen perinteellisimpään toimintamuotoon, luento-toimintaan ja opintokerhotoimintaan. Voimme todeta, että lautakunnan syntyhistoria ja kehitys vastaavasti myös liittyy lähinnä näiden opinto- ja sivistystyömuotojen kehitykseen. Haluan muutamalla esimerkillä valaista tätä vuorovaikutusta, samalla kun luon katsauksen lautakunnan toimintaan kuluneina vuosikymmeninä.

Valtion luentolautakunta

Yksityisten kansalaisten aloitteilla on aina ollut suuri merkitys kansansivistystyössä. Vuoden 1919 valtiopäivillä sosiaalidemokraattiseen puolueeseen kuuluvat ruotsinkieliset kansanedustajat Otto Andersson ja Leo Hildén tekivät anomusehdotuksen 150.000 markan määrärahaa ”kansanvalistuksen alalla toimivain järjestöjen välityksellä käytettäväksi kansanta-juisten tieteellisten luentojen kustantami-seen”. Aloitteentekijät viittasivat ehdotukseensa siihen epäkohtaan, että kaikki sivistyslai- tokset, kansanopistot ja työväenopistot mu- kaanluettuina, ovat keskitetyt kaupunkiin:

”Tätä epäkohtaa voitaneen jossakin mää- rin korjata järjestämällä eri tieteenhaarois- sa luentosarjoja, jotka samalla vaikuttaisi- vat herättävästi itseopiskeluhuonon ja sen- kautta omalla tavallaan kansalaisten sivi- stytason kohottamiseksi. — — — Kansan- taajat kerrokset ovat oikeutetut ottamaan osaa lainsäädäntötyöhön ja kunnalliseen toimintaan, ja syystä asetetaan sentähden suuret vaatimukset rahvaan miehen arvot- telukyvyille.”

Mielenkiintoisena havaintona tämän ano- musehdotuksen yhteydessä voidaan todeta, et- tä Pohjanmaan Munsalasta kotoisin oleva Ot- to Andersson oli nuoruudessaan viettänyt kuu- si vuotta Amerikan Yhdysvalloissa ja siellä in- nokkaasti New Yorkin työväenyhdistyksen opintokerhon jäsenenä ruvennut opiskele- maan Karl Marxia. Tiedämme myös että hän oli vuonna 1911 käynyt P.J. Rösiön perusta- maan maanmieskoulua Ruotsissa. Rösiötä on sanottu ”maatalouden apostoliksi”. Näin kas- vatusopilliset virtaukset saattavat levitä ympäri maailman mitä kummallisimpia teitä. Aikai- semmin olivat Amerikan Chautauqua-liike ja Oskar Olssonin Ruotsissa perustama opinto- kerholiike tulleet tunnetuiksi maassamme mm. Väinö Voionmaan ja Niilo Liakan väli- tyksellä.

Eduskunnan sivistysvaliokunta totesi mie- tinnössään, että sanottu määräraha on tarkoi-

tuksenmukainen:

”Kun suunniteltu Valistusjärjestöjen kes- kustaa ei ehdittäne järjestää ennen kuluvan vuoden loppua, olisi myönnettävä määrä- raha jätettävä Kansanvalistusseuran, Svenska folkskolans vänner-yhdistyksen, muodostuksenalaisen Työväen Sivistyslii- ton ja Finlands Svenska Arbetarförbund- liiton valitsemista edustajista muodostetun luentolautakunnan jaettavaksi, etupäässä paikallisten valistusjärjestöjen järjestämäin luentosarjain kannattamiseksi.”

Määräraha myönnettiin, ja se jäi sitten pysy- västi valtion tulo- ja menoarvioon.

Näin syntyi vuonna 1919 luentolautakunta, joka sai nimen ”Valtion luentolautakunta”. Virallisena elimenä se piti ensimmäisen ko- kouksensa 12 p:nä syyskuuta 1921. Nyt oli myös Suomen Nuorison Liitto edustettuna. Neljä vuotta myöhemmin 1925 myös Suomen Kansanopistoyhdistys ja Työväenopistojen Liitto saivat edustajansa lautakuntaan.

Jo luentolautakunnan ensimmäisessä ko- kouksessa sihteeri Onni Tolvanen piti esityk- sen siitä ”miten opintopiirin tulee olla järjes- tetyt”, ja voimme tästä todeta, että opintotoi- minta, opintopiirit ja opintokerhot alusta al- kaen kuuluivat lautakunnan toimintapiiriin.

Valtion luentolautakunnan puheenjohtajina toimivat:

1921—1935 professori Arvi Grotenfelt
1936—1937 professori Zach. Castrén
1938—1943 kanslianeuvos Niilo Liakka
1944—1945 kouluneuvos T.I. Wuorenrin-
ne.

Luentolautakunnan sihteerinä toimi vuodes- ta 1921 kuolemaansa saakka vuonna 1943 maisteri Onni Tolvanen, uuttera, kekseliäs ja sitkeä kansansivistyksen työntekijä, jonka ni- mi mitä läheisimmin liittyy maamme kansansi- vistytyksen historiaan.

Vuonna 1929 valtioneuvosto antoi professori Zachris Castrénin tehtäväksi yhden miehen ko- miteana selvittää valtion ja kansansivistystyön suhteet. Hänen vielä samana vuonna julkaise- ma mietintö ”Valtio ja vapaa kansansivistys- työ” on epäilemättä vielä tänäkin päivänä ajankohtainen ja lukemisen arvoinen. Se kuu- luu kansansivistystyön historian tärkeimpiin asiakirjoihin. Terävästi Castrén määrittelee vapaan kansansivistystyön käsitteen ja tästä hän sitten vetää johtopäätöksensä:

- sivistymisen etu ja velvollisuus kuuluu kai- kille kansalaisille riippumatta heidän yh- teiskunnallisesta asemastaan,
- sana kansansivistys teroittaa, ettei puhdas ammattisivistys kuulu sen ilmaisemaan käsi- tepiiriin,

- aikuisiin kohdistuva ja heidän itsetoimintaansa vetoava sivistystyö saa osakseen mitä suurinta huomiota niissä maissa, joissa kansanvaltainen yhteiskuntajärjestys vallitsee,
- yhteiskunnan muuttuvaisuus ja kehityksen-alaisuus osoittautuu yhä suuremmassa määrin huomattavaksi asiaksi,
- vapaa kansansivistystyö tekee eri ryhmät ymmärtäväisemmiksi ja suvaitsevammiksi toisiaan kohtaan,
- kansansivistystyölle on tunnustettava se vapaus, joka kuuluu henkiselle liikkeelle, mutta kun valtio taloudellisesti sitä avustaa, on valtiolla sekä oikeus että velvollisuus tarkastuttaa tätä työtä kasvatusopillisesti pätevien tarkastajien avulla.

Yksityiskohtaisesti Castrén tarkastelee luento- ja opintokerhotoimintaa ja ehdottaa

- että luentosarjaan tulisi kuulua vähintään kolme luentoa, joiden kunkin tulee kestää 45 minuuttia,
- että otettaisiin huomioon tarve saada toimeen sellaisia kursseja, joilla esitelmöitsijöitä valmistettaisiin tehtävänsä varsinkin havainnollisen ja tehokkaan esitystaidon sauttamiseen sekä nykyaikaisten havaintovälineiden käyttöön,
- Valtion luentolautakunnan nimi olisi muutettava kuulumaan ”Valtion kansansivistyslautakunta”.

Tätä viimeksimainittua ehdotusta ei kuitenkaan vielä otettu huomioon. Nimi muuttui vasta vuonna 1946, kun maan kulttuurihallinto oli sodan päätyttyä järjestettävä uudelleen.

Valtion kansansivistyslautakunta

Valtion kansansivistyslautakunnan tehtäväksi määriteltiin asettamispäätöksessä elokuun 3 p:nä 1946 näin:

Lautakunnan tehtävänä on jakaa kansantajuisten tieteellisten luento- ja opintokerhotoiminnan avustamiseksi myönnetty valtionvarat, valvoa niiden tarkoituksenmukaista käyttämistä sekä seurata koko maan vapaata kansansivistystyötä ja tehdä esityksiä sen kehittämiseksi ja edistämiseksi.

Kansansivistystyön eri toimintamuodot — kirjastot, kansanopistot, työväenopistot — oli vähitellen saatu valtion lakisääteisen avustuksen piiriin. Sen ulkopuolelle oli kuitenkin jäänyt kansalaisjärjestöjen sivistystyö, luento- ja opintokerhotoiminta. Seuraavien vuosikymmenien toiminta on valtion kansansivistyslautakunnan työssä keskittynyt tähän ongelmaan.

Askel askeleelta on päästy eteenpäin, helposti ei ole edistytty. Rajoitumme muutamaankin vaiheeseen:

Valtioneuvosto asetti vuonna 1946 komitean tutkimaan opintokerhotoimintaa. Komitean puheenjohtajaksi kutsuttiin Työväen Sivistysliiton, samalla myös Valtion kansansivistyslautakunnan sihteeri Arvi Hautamäki. Komitea jätti perusteellisen mietinnön kesäkuussa 1949 laki- ja asetusehdotuksineen. Lausuntoja pyydettiin ja annettiin. Lakiesitystä ei kuitenkaan annettu eduskunnalle. Vuodet kuluivat, vuosikymmenet kuluivat. Lakia ei saatu.

Vuonna 1962 kansanedustaja Meeri Kalavainen ja 23 muuta kansanedustajaa jättivät toivomusaloitteen, että ”hallitus viipymättä jättäisi eduskunnalle esityksen kansantajuisten luentotoiminnan, opintokerhotoiminnan ja näitä työmuotoja ohjaavien kansalaisjärjestöjen valtionavustuksen perusteita koskevaksi lainsäädännöksi”. Lakiesitys jäi kuitenkin vielä jättämättä.

Seuraavana vuonna helmikuun 3 p:nä kansanedustaja Olli Kervinen ja 18 muuta kansanedustajaa jättivät lakialoitteen. ”Eduskunnalle ei vielä ole annettu esitystä näitä asioita koskevaksi lainsäädännöksi”, sanotaan perusteluissa. ”Tästä on ollut seurauksena, että tällä kansansivistystyön alalla Suomi on jäänyt huomattavasti jälleen naapurimaistaan”, kirjoitti Olli Kervinen. Liitteenä oli valmis lakiehdotus. Se käsiteltiin valiokunnissa, ja oli perjantaina tammikuun 17 p:nä 1964 eduskunnan toisessa käsittelyssä. Puheenvuoroja käyttivät edustajat Nederström-Lundén, Voutilainen, Sundell, Kalavainen. Yksityiskohtaisessa käsittelyssä lakiehdotus hyväksyttiin keskustelutta, samoin kolmannessa käsittelyssä tammikuun 23 p:nä 1964 yksimielisesti. Ainutlaatuinen tapaus. Näin vaikea oli tämä asia, näin helposti asia kuitenkin ratkaistiin.

Opintokerholaki tuli voimaan vuoden 1965 alusta. Se oli tietysti varsin puutteellinen. Nyt alkoi uusi taistelu tarvittavista parannuksista. Vuodet kuluivat nytkin. Asia käsiteltiin monta kertaa valtion kansansivistyslautakunnassa. Vihdoin lautakunta ryhtyi toimenpiteisiin. Asetettiin jaosto puheenjohtaja Olavi Hurrin johdolla. Työskenneltiin tarmokkaasti. Saatiin aikaan laki- ja asetusehdotus, joka virkateitse lautakunnan ehdotuksena lähetettiin opetusministeriölle. Ja yhtäkkiä lautakunnan lakiehdotus jätettiin eduskunnalle hallituksen esityksenä, ja näin saatiin aikaan vuoden 1975 opintokeskuslaki. Ainutlaatuinen tapaus tämäkin. Eduskunta piti virallisessa vastauksessaan hallitukselle kuitenkin sen lisäksi keskeisenä ta-

voitteena sitä, että opintokerhot saatetaan asettain taloudellisesti suunnilleen samaan asemaan kansalais- ja työväenopistojen opintopiirien kanssa. Tätä eduskunnan selvästi ilmaise-
maa tahtoa ei kuitenkaan vielä tänäkään päivänä ole toteutettu. Lautakunta on vuosi vuodelta huomauttanut tästä, järjestöt ovat lähteneet liikkeelle. Kun lautakunta nyt päättää toimintansa on tämä asia jätettävä velvoittavana perintönä kunniavelkana uudelle aikuiskoulutusneuvostolle. Vuonna 1930 opintokerhot saivat valtionavustuksena 200 markkaa. Tukkuhintaindeksin mukaan tämä määräraha olisi vuonna 1982 ollut 248 mk 40 p. Samana vuonna opintokerhojen valtionavustus kuitenkin oli 235 mk. Avustus oli pienempi kuin v. 1930! Puolen vuosisadan ponnistukset eivät kaikilta osin ole johtaneet toivottuun tulokseen. Olen kuitenkin vakuuttunut siitä, että tämäkin asia vihdoin saa ratkaisunsa. Vapaissa kansalaisjärjestöissä tapahtuva sivistystyö on yhteiskunnalle niin tärkeä, ettei yhteiskunnalla ole varaa olla tukematta tätä työtä. Pidämme sitä jopa elinehtona demokraattisen yhteiskunnan kehitykselle.

Olen katsauksessani aika yksityiskohtaisesti syventynyt luento- ja opintokerhotoimintaan. Lautakunta on käsitellyt monta muuta asiaa, ja usein pyrkimyksissään onnistunutkin. Kuu-sikymmentäluvulla käsiteltiin jatkuvasti kansansivistystyön koordinoimista ja aikuiskasvatuksen kartoittamisen tarvetta. Valtioneuvosto asetti aikuiskoulutuskomitean, jonka työ valmistui vuonna 1975. Sen tuloksena on nähtävä valtioneuvoston vuonna 1978 julkaisema periaatepäätös, aikuiskoulutusreformia varten asetettu johtoryhmä ja viimeksi tänä vuonna tehty päätös aikuiskoulutusneuvoston perustamisesta. Kirjeopetuskomitea asetettiin vuonna 1967 ja sen mietintö valmistui 1971. Komitean ehdotukset toteutuivat aikanaan myös siten, että saatiin aikaan laki ammatillisen kirjeopetuksen valtionavustuksesta. Lautakunta on sen jälkeen vuosi vuoden jälkeen huomauttanut, että myös muu kirjeopiskelu olisi saatettava lain piiriin. Tällä alalla tehtävät vielä odottavat.

Aika kuluu. Kertyy vuosia ja vuosikymmeniä. Valtion kansansivistyslautakunnan jäsenet ja toimihenkilöt ovat vaihtuneet. Muistamme monta uutteraa kansansivistyksen työntekijää, jotka eivät enää ole joukossamme mukana. Nautimme työssämme tänään 80-luvulla heidän aikaansaannoksistaan.

Valtion kansansivistyslautakunnan puheenjohtajina ovat toimineet:

1946—1954 kanslianeuvos Yrjö Länsiluoto

1954—1967 kouluneuvos Paavo Kuosmanen

1967—1970 kouluneuvos M.O. Karttunen

1971—1973 toiminnanjohtaja Olavi Hurri

1974—1984 kansliapäällikkö Ragnar Man-
nil.

Erityisesti muistamme pitkäaikaisen sihteerimme, kouluneuvos Arvi Hautamäen, joka 20 vuoden ajan hoiti tärkeän tehtävänsä v. 1946—1965.

Hänen jälkeensä ovat sihteerinä toimineet Väinö Ruusala, Raimo Vanninen, Olavi Alkio, Erkki Husu ja vuodesta 1977 Reijo Paronen. Olemme kiitollisuuden velassa heille kaikille.

Entisistä jäsenistä voimme vielä mainita että Matti Kähäri oli lautakunnan jäsenenä 24 vuotta, Heikki Hosia 15 vuotta, Olavi Hurri 6 vuotta varapuheenjohtajana ennenkuin hänet kutsuttiin puheenjohtajaksi, M.O. Karttunen taas varapuheenjohtajana 12 vuotta sekä Kosti Huuhka 12 vuotta jäsenenä ja 11 vuotta asian-
tuntijana.

Valtioneuvosto teki vuonna 1968 ja 1971 päätöksen lautakunnan ohjesäännöstä. Lautakunta ei enää ole jakanut avustuksia vaan antanut lausunnon määrärahojen jaosta. Lautakunnassa ovat opetusministeriön, kouluhallituksen ja ammattikasvatushallituksen asian-
tuntijajäsenet avustaneet lautakuntaa päätöksenteossa.

*

Väinö Voinonmaa piti vuoden 1946 yleisessä kansansivistyskokouksessa alustuksen valtios-
ta ja kansansivistystyöstä. Vanha kansansivistysveteraani kansleri Voinonmaa päätti alustuk-
sensa seuraavasti:

”Valtiovallan käsissä on koko vapaata kansansivistystyötä koskeva lainlaadinta. Kansanvaltaisen valtiojärjestyksemme periaatteiden ja vapaiden kansansivistysjärjestöjen itsehallinnon kannalta on luonnollista, että näille järjestöille suodaan edustus ja neuvotteluoikeus vapaata kansansivistyskysymyksiä valmisteltaessa valtion elimissä.”

Näin on tapahtunut valtion kansansivistyslautakunnan ja sitä edeltäneen valtion luento-
lautakunnan puitteissa. Toivomme että tämä hedelmällinen vuorovaikutus voisi jatkua aikuiskoulutusneuvostossakin. Kiitämme omasta puolestamme. Toivotamme uudelle elimelle menestystä. Ennen kaikkea toivotamme kansansivistystyölle ja maallemme valoisaa tulevaisuutta.